

РОЗДІЛ 6

ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО; АГРАРНЕ ПРАВО; ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО; ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО

УДК 349.6:619(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/45>

ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ТВАРИН В УКРАЇНІ

LEGAL AND ORGANIZATIONAL BASIS OF ENSURING ANIMAL WELFARE IN UKRAINE

Бегас В.Л., к.вет.н., доцент,
доцент кафедри ветеринарної епідеміології
Поліський національний університет

Романишина Т.О., к.вет.н., доцент,
доцент кафедри ветеринарної епідеміології
Поліський національний університет

Лахман А.Р., д.філос. (PhD),
асистент кафедри ветеринарної епідеміології
Поліський національний університет

Стаття присвячена правовим та організаційним основам забезпечення благополуччя тварин в Україні. Було розглянуто сучасний стан нормативно-правового регулювання цієї сфери, зроблений аналіз його відповідності міжнародним стандартам та досліджено стан адаптації українського законодавства до норм Європейського Союзу. Актуальність дослідження зумовлена зростаючим значенням питань благополуччя тварин у контексті міжнародної торгівлі, громадської свідомості та іміджу держави на світовій арені. Визначено, що базовими компонентами благополуччя тварин є дотримання п'яти свобод, регульованих міжнародними актами та українським законодавством. У статті детально розглядається процес оновлення правової бази, починаючи з 2021 року, коли було прийнято нову версію Закону України «Про ветеринарну медицину». Зазначено, що цей нормативний акт містить розділ, присвячений забезпеченню благополуччя тварин, який регламентує питання утримання, транспортування, забою та підготовки персоналу. Також розглянуто прийняття низки наказів Міністерства аграрної політики та продовольства України, які встановлюють специфічні вимоги до утримання різних категорій тварин. Проаналізовано розподіл повноважень між Міністерством аграрної політики і продовольства та Держпродспоживслужбою України у сфері благополуччя тварин. У результаті дослідження зроблено висновок, що правове регулювання сфери благополуччя тварин в Україні перебуває на завершальній стадії гармонізації з європейськими нормами. Проте залишається низка викликів, зокрема необхідність удосконалення механізмів державного контролю та підвищення рівня обізнаності операторів ринку. Наголошується також на необхідності систематизації законодавства, що стосується благополуччя тварин в зв'язку постійно зростаючим обсягом нормативно-правових актів даної сфери та необхідності розробки норм, що стосуються домашніх тварин. Проте головним викликом залишається впровадження даних норм і готовність до цього операторів ринку і суспільства.

Ключові слова: благополуччя тварин, добробут тварин, здоров'я тварин, захист тварин, права тварин, державний контроль.

The article is devoted to the legal and organizational foundations of ensuring animal welfare in Ukraine. The current state of regulatory and legal regulation of this area was considered, its compliance with international standards was analyzed, and the state of adaptation of Ukrainian legislation to the norms of the European Union was investigated. The relevance of the study is due to the growing importance of animal welfare issues in the context of international trade, public awareness, and the image of the state on the world stage. It was determined that the basic components of animal welfare are compliance with the five freedoms regulated by international acts and Ukrainian legislation. The article examines in detail the process of updating the legal framework, starting from 2021, when a new version of the Law of Ukraine "On Veterinary Medicine" was adopted. It is noted that this regulatory act contains a section dedicated to ensuring animal welfare, which regulates the issues of keeping, transportation, slaughter, and personnel training. The adoption of a number of orders of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine, which establish specific requirements for keeping various categories of animals, was also considered. The division of powers between the Ministry of Agrarian Policy and Food and State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection in the field of animal welfare is analyzed. The study concludes that the legal regulation of the field of animal welfare in Ukraine is at the final stage of harmonization with European standards. However, a number of challenges remain, in particular the need to improve state control mechanisms and increase the level of awareness of market operators. The need to systematize legislation related to animal welfare is also emphasized due to the constantly growing volume of regulatory legal acts in this area and the need to develop standards related to domestic animals. However, the main challenge remains the implementation of these standards and the readiness of market operators and society for this.

Key words: animal welfare, animal well-being, animal health, animal protection, animal rights, state control.

Актуальність проблеми. Благополуччя (добробут) тварин – це широкий термін, який включає багато елементів, які сприяють якості життя тварини, включно з міжнародно визнаними п'ятьма свободами (свобода від голоду, спраги та недоїдання; свобода від страху та дистресу; свобода від фізичного та термічного дискомфорту; свобода від болю, травм та хвороб; свобода вираження нормальних моделей поведінки). Здоров'я тварин є ключовим компонентом добробуту тварин. Ветеринарні лікарі є клю-

човими дійовими особами, відповідальними за оптимізацію фізичного та поведінкового здоров'я та благополуччя тварин. Вони сприяють запобіганню, лікуванню та контролю захворювань, які можуть вражати окрему тварину або навіть цілу популяцію тварин (Розділ 7. Кодексу здоров'я наземних тварин) [8].

У європейських країнах дотримання вимог благополуччя тварин розглядається як показник якості продукції та є необхідним для виходу на ринок. У сучасному сус-

пільстві рівень гуманного ставлення до тварин виступає важливим критерієм цивілізованості держави, що впливає на її міжнародний імідж та позицію в світовій спільноті. Загальновізвано, що турбота про благополуччя тварин є невід'ємною складовою цього процесу [10, ст. 52].

Благополуччя сільськогосподарських тварин відіграє важливу роль у забезпеченні безпечності харчового ланцюга, оскільки існує тісний взаємозв'язок між благополуччям, станом здоров'я та ризиком виникнення хвороб, пов'язаних із харчовими продуктами. Роль нормативно-правової бази для забезпечення благополуччя тварин, безперечно, є основоположною.

Дослідженнями правових аспектів захисту тварин займалось багато науковців, тема є досить актуальною, проте наші дослідження стосуються останніх законодавчих змін. Об'єктом дослідження є стандарти благополуччя тварин. Предметом – норми вітчизняного права щодо благополуччя тварин. Метою роботи було проаналізувати нормативно-правове регулювання сфери благополуччя тварин, з'ясувати сучасний стан його адаптації до норм ЄС.

Результати дослідження. У 2014 році Україна підписала і ратифікувала Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, в якій згадується про «стандарти благополуччя тварин» («animal welfare standards»), що мають бути розроблені і застосовуватись сторонами по можливості у відповідності із стандартами Всесвітньої організації з охорони здоров'я тварин [8].

Законодавча база щодо благополуччя тварин в Україні почала активно формуватись з 2021 року з початком прийняття нової версії Закону України (ЗУ) «Про ветеринарну медицину» [16], який в першій версії мав назву «Про ветеринарну медицину та благополуччя тварин» і питання благополуччя там були відразу закладені в розділі VI. Наразі ми маємо 2 чинні версії ЗУ «Про ветеринарну медицину», але діючою є версія від 1992 року [17], в яку у 2024 році був доданий відповідний розділ XI-1. Зазнали змін також статі 2, 3, дію яких розширили на сферу благополуччя тварин. Основні завдання держави у сфері благополуччя тварин викладені в ст. 3 даного закону: забезпечити розробку, затвердити і впровадити вимоги до благополуччя тварин; створити функціонуючу систему, яку буде готувати персонал на потужностях і перевіряти знання та навички відносно виконання вимог законодавства про благополуччя тварин; забезпечити гуманне ставлення до тварин впродовж усього їхнього життя та під час забою, в тому числі через державний контроль виконання вимог законодавства про благополуччя тварин; організовувати проведення на постійній основі аналізу стану дотримання вимог та проведення заходів для усунення виявлених порушень законодавства про благополуччя тварин; забезпечувати створення і виконання планів дій щодо попередження виникнення порушень законодавства про благополуччя тварин у майбутньому.

У цій версії закону (ст. 80¹–80⁵) [17] поряд з загальними вимогами до забезпечення благополуччя тварин йдеться про те, як потрібно готувати персонал потужностей і перевіряти їх знання та навички відносно дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин. Йдеться також про підтвердження достатнього рівня знань та навичок у сфері благополуччя тварин та про умови надання тимчасового допуску. В законі подано порядок визнання виданих у державах-членах ЄС освітніх та підтверджуючих наявність достатнього рівня знань та навичок відносно дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин документів.

В новій версії закону України «Про ветеринарну медицину» [16] розділ 6 «Благополуччя тварин» сформований дещо по-іншому (ст. 36–42). Там врегульовані основні засади забезпечення благополуччя тварин при їх утриманні. Також викладені вимоги до утримання сільськогосподарських тварин на потужностях та вимоги до самих

потужностей, на яких ці тварини утримуються. Окремими статтями подані вимоги до годівлі, напування та застосування інших засобів, а також вимоги до дотримання благополуччя під час розведення, до забезпечення благополуччя тварин під час їх транспортування, до забезпечення благополуччя тварин під час забою сільськогосподарських тварин.

Слід зазначити, що до цього часу була проведена значна робота в плані законодавчого наповнення сфери благополуччя тварин. Щоб виконати взяті на себе міжнародно-правові зобов'язання України у напрямку євроінтеграції, що передбачені ч. 1 ст. 64 Угоди про асоціацію та на виконання передбачених ЗУ «Про ветеринарну медицину» [2] вимог, Міністерством аграрної політики та продовольства видано ряд наказів у сфері благополуччя тварин, які затверджують: «Загальні вимоги до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання»; «Вимоги до благополуччя курей-несучок під час їх утримання»; «Вимоги до благополуччя бройлерів під час їх утримання»; «Вимоги до благополуччя телят під час їх утримання»; «Вимоги до благополуччя свиней під час їх утримання» [1, 2, 3, 4, 7]. Ці вимоги (наказ № 224 від 08.02.2021) були затвердженні на виконання Директиви Ради 98/58/ЄС та 4 інших Директив, що стосуються окремих видів тварин.

На виконання Регламенту Ради (ЄС) № 1099/2009 [23] виданий наказ № 628 від 29.08.2022, яким затвердженні «Вимоги до забезпечення благополуччя тварин під час забою та умиртвіння» [6] які набирають чинності разом з новою версією ЗУ «Про ветеринарну медицину». Варто відмітити, що до 1.01.2027 року положення п. 1 гл. 1 розд. III вимог можна застосовувати лише до нових боєнь, введених в експлуатацію після набрання чинності та введення в дію цього наказу, а з 1.01.2027 року положення п. 1 гл. 1 розд. III вимог будуть стосуватись вже всіх боєнь, при умові, що наказ буде чинним і введеним в дію. Аналогічно вимоги гл. 5 розд. II вимог будуть діяти з 1.01.2027 року, при умові, що наказ буде чинним і діючим.

У відповідності до Директиви Ради 98/58/ЄС, Регламенту 2017/625 [22] та Кодексу наземних тварин [8] розроблені «Вимоги до забезпечення благополуччя робочих тварин, що належать до родини коневих (Equidae)» [5]. Ці вимоги вводяться в дію з 01.01.2026 року.

Наказом № 3933 від 11.10.2024 року «Про затвердження деяких нормативно-правових актів щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин» Міністерство аграрної політики та продовольства України затвердило цілий ряд нормативно-правових актів, які стосуються підготовки персоналу на потужностях [11, 13, 14, 15, 19]. Серед них «Порядок уповноваження на здійснення підготовки персоналу потужностей і перевірки знань та навичок щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин, призупинення уповноваження, позбавлення уповноваження, строк уповноваження і критерії, яким повинні відповідати юридичні особи для їх уповноваження на проведення підготовки персоналу потужностей щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин» [15], «Перелік тем програм підготовки персоналу потужностей, до обов'язків якого належить утримання, умиртвіння, транспортування сільськогосподарських тварин та/або здійснення супутніх операцій, щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин» [11], «Порядок перевірки знань та навичок персоналу потужностей після проходження підготовки щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин та видачі державного сертифіката про наявність достатніх знань та навичок щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин» [14], «Порядок видачі тимчасового допуску до виконання обов'язків з утримання, умиртвіння, транспортування сільськогосподарських тварин та/або здійснення супутніх операцій» [13]. Цим же наказом

Міністерство затвердило 8 різних форм заяв, декларацій, сертифікатів які будуть супроводжувати процес підготовки чи перевірки персоналу потужностей.

Крім цього Кабінет Міністрів України від 27.12.2024 р. видав постанову № 1520 «Про затвердження Порядку ведення Реєстру державних сертифікатів про наявність достатніх знань та навичок щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин» [12], яка набирає чинності з 1.01.2026 року.

На виконання вимог Регламенту Ради (ЄС) № 1/2005 Міністерство аграрної політики та продовольства працює над проектом наказу «Про затвердження Вимог до забезпечення благополуччя сільськогосподарських тварин під час транспортування та здійснення супутніх операцій». Відповідно до вимог Регламенту (ЄС) 2019/723 також триває робота над наказом № 2830 «Про затвердження форми щорічного звіту про стан виконання довгострокового та щорічного планів державного контролю» [19]. Набрання чинності цим наказом відбудеться з 01.01.2027 року. Даним наказом передбачається щорічний звіт щодо стану забезпечення благополуччя тварин під час транспортування, утримання, забою, коментарі щодо виявлених невідповідностей. Для забезпечення ефективної системи державного контролю за дотриманням стандартів благополуччя тварин законодавцем здійснюється робота над внесенням змін до чинних нормативних актів, а також розробкою нових проектів, зокрема, переліків питань для інспектування операторів ринку щодо аспектів, пов'язаних із забезпеченням благополуччя тварин.

Окремо хочеться наголосити на інших законодавчих актах, які хоч і прямо не пов'язані з благополуччям тварин, але також регулюють дану сферу. Це доводить те, що моменти благополуччя тварин були частково законодавчо врегульовані ще до того, як питання благополуччя тварин почали підіймати. ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження» [20] хоч і має інше основне спрямування, у ньому значною мірою врегульовано багато аспектів, що стосуються благополуччя тварин. Зокрема, документ містить загальні вимоги щодо їх утримання, особливості догляду за дикими тваринами в неволі, правила утримання домашніх тварин, а також положення, що стосуються їх транспортування (ст. 7, 8, 9, 11). Окрему увагу слід приділити питанню ветеринарного обслуговування тварин, відповідальність за яке несе їхній власник або утримувач. У разі підозри на захворювання тварину необхідно негайно ізолювати та звернутися до ветеринарного фахівця. Крім того, акцентується на обов'язковій наявності відповідної ветеринарної освіти у осіб, які здійснюють професійне ветеринарне обслуговування (ст. 10). У законі детально визначено правила поводження з різними категоріями тварин у різних сферах, які спрямовані на недопущення жорстокого ставлення. Водночас ці норми сприяють створенню умов, що забезпечують належний рівень благополуччя тварин (ст. 18–26).

Відповідно до вимог Регламенту (ЄС) 2017/625 [22] вносяться зміни в ЗУ «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [18] який визначає норми та умови утримання і поводження з тваринами, які узгоджуються з попереднім законодавчим актом. Крім того, передбачено здійснення контролю за операторами ринку з метою перевірки їхньої відповідності вимогам, що стосуються здоров'я та благополуччя тварин. (ст. 3, п. 1). Якщо під час забою або транспортування тварин державний вете-

ринарний інспектор виявляє порушення вимог законодавства щодо їхнього здоров'я та благополуччя, він здійснює перевірку заходів, вжитих оператором ринку для виправлення недоліків і запобігання подібним порушенням у майбутньому (ст. 36 п. 1, 2).

В ЗУ «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» визначені організаційні вимоги щодо процесу забою тварин, серед яких передбачена обов'язкова наявність відповідних супровідних документів (ст. 34).

Організаційним і контролюючим органами з питань благополуччя тварин є: управління здоров'я та благополуччя тварин, управління державного контролю та обліку операторів ринку Департаменту безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини центрального апарату Держпродспоживслужби та відділ з питань здоров'я та благополуччя тварин управління санітарних та фітосанітарних заходів Департаменту державної політики у сфері санітарних та фітосанітарних заходів і продовольчої безпеки Міністерства аграрної політики та продовольства України. Між цими установами розподілені повноваження. Міністерство має повноваження призупиняти або скасовувати акредитацію юридичних осіб, які здійснюють підготовку персоналу потужностей та перевіряють знання й навички щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин. Крім того, до його компетенції входить визнання освітніх документів, а також сертифікатів, що підтверджують належний рівень знань і навичок у сфері дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин, виданих у країнах-членах Європейського Союзу. Міністерство також формує нормативно-правову базу. Держпродспоживслужба уповноважена вести реєстр державних сертифікатів, що підтверджують достатній рівень знань і навичок щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин, а також виконувати функції його адміністратора. До її компетенції входять видача, відмова у видачі та анулювання таких сертифікатів, а також надання або відмова у наданні тимчасових допусків для виконання обов'язків, пов'язаних із утриманням, забоєм, транспортуванням сільськогосподарських тварин та проведенням супутніх операцій. Окрім цього, служба здійснює надання витягів із реєстру державних сертифікатів та проводить державний контроль у сфері благополуччя тварин.

Висновок. Отже, в Україні завершується формування потужної законодавчої бази в сфері благополуччя тварин, яка охоплює всі етапи процесу від підготовки персоналу, потужностей до державного контролю на всіх етапах. Відповідно до вимог євроінтеграції національна законодавча база в сфері благополуччя тварин створена по аналогії Євросоюзу і також відповідає вимогам Наземного кодексу тварин.

Але при створенні такого масиву законодавчих актів в сфері благополуччя все більше зростає необхідність систематизації, на чому наголошують також інші науковці [9, с. 37]. На нашу думку є необхідність створення єдиного законодавчого акта, який буде стосуватись благополуччя тварин або поєднання такого в ЗУ «Про захист тварин від жорстокого поводження». В українському законодавчому полі добре опрацьовані питання благополуччя, що стосуються сільськогосподарських тварин, а щодо домашніх тварин цього поки не зроблено, аналогічна ситуація склалась в законодавстві Євросоюзу. Але з іншої сторони питання благополуччя домашніх тварин стоїть не так гостро як сільськогосподарських і не має такого економічного значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вимоги до благополуччя бройлерів під час їх утримання : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 08 лютого 2021 року № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0207-21#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
2. Вимоги до благополуччя курей-несучок під час їх утримання : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 08 лютого 2021 року № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0208-21#Text> (дата звернення: 14.02.2025).

3. Вимоги до благополуччя свиней під час їх утримання : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 08 лютого 2021 року № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0209-21#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
4. Вимоги до благополуччя телят під час їх утримання : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 08 лютого 2021 року № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0210-21#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
5. Вимоги до забезпечення благополуччя робочих тварин, що належать до родини коневих (Equidae) : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 29 липня 2024 року № 2266. Введення в дію відбудеться 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1241-24#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
6. Вимоги до забезпечення благополуччя тварин під час забою та умертвіння : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 29 серпня 2022 року № 628. Введення в дію, відбудеться 01.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1244-22#Text> (дата звернення: 15.02.2025).
7. Загальні вимоги до благополуччя сільськогосподарських тварин під час їх утримання : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 08 лютого 2021 року № 224. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0206-21#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
8. Кодекси та посібники. Всесвітня організація охорони здоров'я тварин. Офіційний сайт. URL: <https://www.woah.org/en/home/> (дата звернення: 10.02.2025).
9. Коробко І. І. Норми міжнародного права благополуччя тварин в системі міжнародного права / *Український часопис міжнародного права*. 2016. № 3. С. 37 – 44.
10. Коробко І. І. Проблеми імплементації Україною положень Угоди про асоціацію з ЄС щодо забезпечення благополуччя тварин / *Український часопис міжнародного права*. 2016. № 2. С. 52 – 58.
11. Перелік тем програм підготовки персоналу потужностей, до обов'язків якого належить утримання, умертвіння, транспортування сільськогосподарських тварин та/або здійснення супутніх операцій щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 11 жовтня 2024 року № 3933. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1683-24#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
12. Порядок ведення Реєстру державних сертифікатів про наявність достатніх знань та навичок щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2024 р. № 1520. Дата набрання чинності: 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1520-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
13. Порядок видачі тимчасового допуску до виконання обов'язків з утримання, умертвіння, транспортування сільськогосподарських тварин та/або здійснення супутніх операцій : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 11 жовтня 2024 року № 3933. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1685-24#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
14. Порядок перевірки знань та навичок персоналу потужностей після проходження підготовки щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин та видачі державного сертифіката про наявність достатніх знань та навичок щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 11 жовтня 2024 року № 3933. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1684-24#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
15. Порядок уповноваження на здійснення підготовки персоналу потужностей і перевірки знань та навичок щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин, призупинення уповноваження, позбавлення уповноваження, строк уповноваження і критерії, яким повинні відповідати юридичні особи для їх уповноваження на проведення підготовки персоналу потужностей щодо дотримання вимог законодавства про благополуччя тварин : Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України 11 жовтня 2024 року № 3933. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1682-24#n32> (дата звернення: 14.02.2025).
16. Про ветеринарну медицину : Закон України від 04.02.2021. № 1206-IX. Дата оновлення: 18.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
17. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25.06.1992. № 2498-XII. Дата оновлення: 18.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#top> (дата звернення: 10.02.2025).
18. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, ветеринарну медицину та благополуччя тварин : Закон України від 18.05.2017. № 2042-VIII. Дата оновлення: 18.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text> (дата звернення: 10.02.2025).
19. Про затвердження форми щорічного звіту про стан виконання довгострокового та щорічного планів державного контролю : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України 16.03.2021 № 547. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0547915-21#Text> (дата звернення: 17.02.2025).
20. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006. № 3447-IV. Дата оновлення: 08.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15#Text> (дата звернення: 13.02.2025).
21. Про схвалення Всеохоплюючої стратегії імплементації Глави IV (Санітарні та фітосанітарні заходи) Розділу IV "Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею" Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 228-р. Дата оновлення: 04.07.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2016-%D1%80#n10> (дата звернення: 10.02.2025).
22. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/625 від 15 березня 2017 року про офіційний контроль та іншу офіційну діяльність, що провадиться для забезпечення застосування положень харчового та кормового права, правил щодо здоров'я і благополуччя тварин, здоров'я рослин та засобів захисту рослин. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEE/es-2017625.pdf> (дата звернення: 11.02.2025).
23. Регламент Ради (ЄС) № 1099/2009 від 24 вересня 2009 року щодо захисту тварин під час умертвіння. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_028-09#Text (дата звернення: 12.02.2025).